



ČOSIV

Česká odborná společnost
pro inkluzivní vzdělávání

Stanovisko České odborné společnosti pro inkluzivní vzdělávání k záměru MPSV restriktivně omezovat rodinám dávky za školní absence

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) přichází s nápadem řešit nedostatečnou docházku dětí do školy restriktivním snížením přídavku na bydlení a odebráním dávek v hmotné nouzi z důvodu lékařem neomluvených školních absencí. Návrh zákona o přídavku na bydlení, který přináší revizi dávek na bydlení a sjednocuje poskytování finanční podpory státu v této oblasti do jednoho přídavku na bydlení, je postaven na výrazném omezování podpory znevýhodněných rodin a silných sankčních mechanismech. V navržené podobě bude mít nepochybně negativní dopad do školního prostředí a doplatí na něj především ohrožené děti, které si prostředí ani podmínky ve kterých vyrůstají, nevybírají, ani je nemohou ovlivnit. Zcela neudržitelný je současný stav, kdy řada dětí vyrůstá v naprosto nevhodných a nedůstojných podmínkách, nebo v ústavních zařízeních bez jakékoliv efektivní podpory a pomoci ze strany státu nebo samospráv. A státní správa namísto efektivní koordinované podpory a pomoci přichází s represivními opatřeními, které situaci takto znevýhodněných dětí ještě výrazně zhorší.

Represe nefungují

Represe není směr, kterým bychom se v civilizované demokratické společnosti 21. století měli ubírat. Na místě je odpovědná politika státu a koordinovaný podpůrný přístup všech klíčových resortů vedoucí k zavedení nezbytné podpory a pomoci dětem a rodinám v krizových situacích, ať už se jedná o podporu v bydlení, v dostupnosti preventivních a podpůrných služeb anebo skrze dávkové systémy.

Samotné odebrání dávek rozhodně není funkční systémové řešení, a jeho dopad na rodiny i jejich děti je čistě sankční. Podle návrhu zákona, pokud dítě zamešká více než 100 hodin za pololetí, musí rodiče jako příjemci dávky doložit, že se jedná o absenci ze zdravotních důvodů, jinak jim bude dávka výrazně snížena po dobu půl roku. Zároveň se po dobu 6 měsíců nepovažují za osoby v hmotné nouzi, a tudíž jim po tuto dobu nejsou vypláceny další příslušné dávky. Obdobný sankční mechanismus, který se ale v praxi příliš neosvědčil, navíc obsahuje již platná právní úprava zakotvená v zákoně o hmotné nouzi (zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi). Podle něj se za osobu v hmotné nouzi po dobu tří měsíců nepovažuje zákonný zástupce dítěte, kterému byl uložen správní trest za neplnění školní docházky; a v takovém případě nemá nárok na dávky v hmotné nouzi, kterými jsou kromě doplatku na bydlení dále také příspěvek na živobytí a mimořádná okamžitá pomoc. Toto ustanovení by měla nahradit nová přísnější úprava vázaná jen na počet zameškaných hodin v počtu 100 za jedno pololetí bez ohledu na důvod a příčiny absencí.

Návrh zákona v takovéto podobě jistě jen zhorší už tak špatnou sociální situaci řady rodin a jejich dětí a uvrhne je do ještě hlubší existenční nouze. A to rozhodně problém nedostatečné školní docházky nevyřeší. Také zkušenosti učitelů ukazují, že při práci s rodinami dětí s vyšší absencí represivní přístup nefunguje. Děti je třeba ke školní docházce motivovat pozitivně. Třeba tak, že škola pro ně bude bezpečným a vstřícným prostředím s kvalitními vztahy, do kterého se bude každé dítě rádo vracet. K návrhu se proto nesouhlasně vyjádřila například také Učitelská platforma, profesní organizace sdružující učitele a ředitele od mateřských škol po vyšší odborné školy. A negativní stanovisko vyjádřilo také Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), s odůvodněním že snižování dávek ještě více zhorší životní podmínky dětí a ohrozí jejich vzdělání a budoucnost.

Příčiny školních absencí

Je třeba se zabývat skutečnými příčinami školních absencí, zjistit potřeby dětí a hledat skutečně efektivní řešení, jak jim pomáhat. Musíme se zabývat tím, jaké děti obvykle do školy nechodí a jaké jsou jejich důvody?

Může se jednat o děti, které žijí v násilných vztazích¹, o děti, které žijí na ubytovnách, v azylových domech nebo jinak nevyhovujících bytových podmínkách², o děti, jejichž rodiče nemají potřebné kompetence, například proto, že sami nikdy nezažili funkční rodinu a výchovu, sami prošli traumatickými zážitky, ústavní výchovou, mají duševní onemocnění nebo snížený intelekt, jsou závislí na alkoholu či drogách anebo jsou mladiství. Může se jednat o děti, jejichž rodiče jsou samoživitelé a jejich možnosti dohledu jsou proto omezené. Třeba proto, že jsou již dávno v práci, a nemohou tak zajistit jejich včasný odchod do školy. O děti, které ve škole opakovaně zažívají neúspěch, necítí se tam bezpečně, nemají dobré vztahy se spolužáky či učiteli, jsou obětí šikany. Mohou to být také děti s duševním onemocněním, nebo děti žijící v chudobě, které nemají prostředky na cestu do školy, pomůcky a školní obědy. Takové děti by neměly být trestány za to, že žijí v nepříznivých podmínkách, které mají dopad i na jejich vztah ke škole a školní docházku. Pokud rodina jakkoliv selhává ve výchově dítěte nebo je dítě jakkoliv znevýhodněné, odebrání dávky situaci rozhodně nijak nestabilizuje a takové opatření jen ještě zhorší vzdělávání takto ohrožených dětí, jejich motivaci ke studiu i celou jejich budoucnost. Dítě si svou rodinu nevybírá a nemůže přímo ovlivnit prostředí ani podmínky, do kterých se narodí a ve kterých vyrůstá. Potrestání jeho rodiny odebráním potřebné dávky jeho životní situaci neprospěje, povede ke zhoršení aktuálních podmínek a zřejmě v mnoha případech také k neadekvátním trestům.

Koordinovaná mezirezortní politika a mezioborová spolupráce

Je nutné se zabývat skutečně efektivní podporou ohrožených dětí a jejich rodin, které se nachází v zátěžové situaci a nikoliv postupovat restriktivně tam, kde by efektivní politika státu měla být koordinovaná a měla by se zabývat příčinami, prevencí, včasnou intervencí a cílenou efektivní pomocí. Stále selháváme v dovednosti umět včas identifikovat ohrožené dítě a nastavit mu koordinovanou včasnou podporu, selháváme ve schopnosti skutečně efektivně pomáhat rodinám v různých krizových situacích. Postrádáme národní koordinovanou politiku v pomoci ohroženým dětem. Agenda je roztříštěná mezi několika Ministerstev, které spolu příliš nespoupracují. V zájmu skutečně funkční pomoci musíme posílit prevenci, včasnou intervenci a dobře provázat systém pomoci. Potřebujeme koordinovanou mezioborovou a multidisciplinární spolupráci na národní a regionální úrovni. Takovou jakou přináší například nový Národní akční plán pro duševní zdraví 2020 - 2030³, který byl schválen vládou na konci ledna. Ten zakotvuje závazná opatření k podpoře duševního zdraví na školách, pomoci rodinám v psychosociální zátěži, rozvoji komunitních služeb pro dětské duševní zdraví, či posílení mezirezortní a multidisciplinární spolupráce v zájmu ohrožených dětí.

Je nutné reagovat na skutečné příčiny, které v pozadí za školními absencemi stojí, nikoliv jen populisticky hasit jejich důsledky. Příčiny jako je například nedostupnost bydlení, exekuční pasti, sociálně vyloučené lokality, nulová depistáž dětí ohrožených psychosociálním vyloučením, neexistující funkční systém prevence, včasné intervence a funkční podpory ohroženým dětem a jejich rodinám. K tomu stále málo rozvinutá multidisciplinární spolupráce sociálního, zdravotního a školského sektoru, téměř neexistující funkční case management v zájmu každého jednotlivého ohroženého dítěte. To všechno jsou konkrétní příčiny bezradnosti státu tváří v tvář patologickým sociálním jevům, které je nutné co nejdříve společně řešit. Namísto nefunkčních sankcí je třeba stále hledat cesty, jak opravdu pomáhat, tam kde je třeba, jak posilovat rodiče v jejich kompetencích a jak nastavovat sítě kvalitních a podpůrných služeb pro děti a jejich rodiny. Školy samy v současné době totiž pochopitelně nemají kapacitu a podmínky vyřešit všechny problémy a jejich zatížení je v důsledku toho hraniční. A ve školách se pak všechny důsledky nedostatečné systémové podpory jen zrcadlí a gradují. Ať již například v podobě nedostatečné docházky, náročného chování nebo nízké školní úspěšnosti dětí. A důsledky budou pro takové děti celoživotní a dopad bude patrný i v celospolečenském měřítku.

¹ Z ročních statistických výkazů o výkonu sociálně-právní ochrany dětí MPSV vyplývá, že počet zachycených případů týrání, zneužívání a zanedbávání dětí se mezi lety 2009 až 2018 zdvojnásobil, v roce 2018 se jednalo o 9178 dětí. Roste i počet incidentů domácího násilí evidovaných Policií ČR. V 90 % jsou přímými svědky děti.

² Z Analýzy dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR (MPSV, 2017) vyplývá, že téměř 40 % českých dětí žije v domácnostech, které trpí v oblasti bydlení nějakým problémem (nedostatečné vytápění, vlhkost a zatékání, nedostatek místa, hluk, špína a vandalismus v okolí).

³ Úřad vlády ČR a MZ ČR. 2020. Národní akční plán pro duševního zdraví: https://socialnipolitika.eu/wp-socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2020/01/Národní_akční_plán_pro_duševní_zdraví_2020_až_2030.pdf